

УДК 811.161.2'23

Пахолок З.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ПОВТОРЮВАНІСТ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті аналізується категорія повторюваності в українській мові, яка зафіксована в різних за своєю природою одиницях: ономапопеї, редуплікації, повторі, плеоназмі, тавтології. Особливу увагу приділено редуплікації, що перебуває на маргінесі мовної свідомості й часто ототожнюється з лексичним повтором. Редуплікація розглядається як спосіб словотвору та визначається її семантика.

Ключові слова: категорія повторюваності, одиниці категорії повторюваності, ономапопея, редуплікація, повтор, плеоназм, тавтологія.

Інформація про автора: Пахолок Зінаїда Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти; Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.

Pakholok Z.O.

REALIZATION OF THE REPETITION CATEGORY IN UKRAINIAN LANGUAGE

Abstract. The field in which the repetition category is used in Ukrainian language is rather wide: folklore, fiction, spoken language, publicism, scientific and official styles. However nowadays there are no generally recognized approaches to the definition of this linguistic phenomenon because the criteria to the units of different nature such as onomatopoeia, reduplication, repetition, pleonasm, tautology are not formed. The reduplication exists on the margin of linguistic consciousness and is often identified with lexical repetition that explains the attention to this phenomenon. It can be full and variable. Reduplication is a way of word-formation that takes place among notional and functional parts of speech. The semantics of reduplications is concerned with quantitative characteristics of the object; adjustment of the meaning, alternative entity of the subject, act, circumstances; increasing the characteristic, meaning, affirmation, negation; transferring of specific action's shades.

***Key words:** repetition category, the units of repetition category, onomatopoeia, reduplication, repetition, pleonasm, tautology.*

***Information about author:** Pakholok Zinayida Oleksandrivna – PhD, associate professor of department of philology and methodology of primary education; Easteuropen national Lesya Ukrainka university.*

Пахолок З.А.

РЕАЛИЗАЦИЯ КАТЕГОРИИ ПОВТОРЯЕМОСТИ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

***Аннотация.** В статье анализируется категория повторяемости в украинском языке, которая зафиксирована в разных по своей природе единицах: ономотопее, редуликации, повторе, плеоназме, тавтологии. Особенное внимание уделено редуликации, которая находится на периферии языкового сознания и часто отождествляется с лексическим повторм. Редуликация рассматривается как способ словообразования, определяется ее семантика.*

***Ключевые слова:** категория повторяемости, единицы категории повторяемости, ономотопея, редуликация, повтор, плеоназм, тавтология.*

***Информация об авторе:** Пахолок Зинаида Александровна – кандидат филологических наук, доцент кафедры филологии и методики начального образования; Восточноевропейский национальный университет имени ЛесиУкраинки.*

Постановка проблеми. Увага до категорій – класів, які позначають велику кількість предметів, слугують для номінації найбільш загальних подібних властивостей, предметів або явищ, – не випадкова. В сучасній науці існує їх дихотомічний поділ (філософські категорії та категорії окремих наук) і трихотомічний (філософські категорії, поняття спеціальних наук і проміжні, або загальнонаукові категорії). Категорія повторюваності належить до загальнонаукових категорій.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Феномен повторюваності в лінгвістиці досліджувався в різних аспектах: вивчалися дієслівний повтор у

мовленні; мультиплікативні дієслова; види значень повторюваності дії у системі аспектологічних категорій дієслова; синонімічний повтор; стилістична категорія повтору і його роль в організації тексту; лексичний та синтаксичний повтор у фольклорі; спонукальна модальність у повторі; авторська модальність; контактні повтори; повтор як засіб організації речення, діалогу, синтаксичних конструкцій, художнього прозового тексту, поетичного мовлення, текстів-анонсів; структурно-семантичні та функціональні особливості фігур повтору в текстах; місце редуплікації в сучасній англійській, казахській, іспанській, вірменській, французькій мовах; семантична редуплікація; полісиндетон (асиндетичний і полісиндетичний зв'язок); суміжні з повторами явища – тавтологія, її лексикографічна кодифікація, мімезис як вид повтору; розгляд повтору в цілому тексті; синтаксичні особливості функціонування повтору; співвідношення повтору і зв'язності тощо.

Однак, незважаючи на значну кількість мовознавчих праць, проблему й досі докладно не вивчено й не сформовано, тому що кожен дослідник по-своєму розуміє і називає явище – відповідно до мети та завдань роботи. Поки що не створено теорії повторів – як у спеціальному, так і в загальному мовознавстві. Окреслені причини зумовили наше звернення до категорії повторюваності, вивчення якої повинно базуватися на таких явищах, як ономаітопея, редуплікація, повтор, плеоназм, тавтологія, що об'єднані спільною рисою – повторенням мовних одиниць.

Мета статті полягає в дослідженні одиниць категорії повторюваності, редуплікації, з'ясуванні її структури та семантики в українській мові.

Визначимо основні поняття нашої розвідки.

Категорія повторюваності – загальнонаукове поняття, об'єктивна закономірність, притаманна усім об'єктам і явищам матеріального світу, яка полягає у відтворенні об'єкта чи явища частково або повністю. Повторюваність виступає як об'єктивна реальність, яка не залежить від індивіда. Індивід несвідомо засвоює з досвідом здатність до повторюваності. Ця здатність

існує на рівні архетипу. Застосовуючи таке поняття, ми об'єднуємо різні види мовних і мовленнєвих повторів у загальну систему повторів, розкриваємо їх позамовну сутність, вказуємо на першооснову: коливання, ритм, чергування. Категорія повторюваності пронизує всі рівні мовної системи. Категорія повторюваності – більш точна назва для багаторазово повторюваного явища, дії. В основі категорії повторюваності як лінгвістичного явища лежить психологічний феномен репродукування знань та досвіду.

Ономатопея (від *грец.* ὀνοματοποιία – 'словотворчість, звуконаслідування') – один із допоміжних засобів вираження мови художніх творів, який полягає у словотворенні через звуконаслідування.

Редуплікація (*лат.* re – 'знову, повторно' і duplicatio – 'подвоєння') – спосіб утворення нових слів чи висловлень на підставі повного або часткового повтору початкового складу, кореня, основи, цілого слова. А отже, є основою повтору, плеоназму, тавтології. Мовне явище, для якого характерно: по-перше, повторення однієї і тієї ж мовної одиниці, по-друге, дворазовий повтор (подвоєння) одиниці. Під подвоєнням розуміється не просте дворазове відтворення мовного сегмента, а таке повторення, при якому відбувається зміна значення, характерного для простого сегмента, у результаті чого нове повторення набуває додаткових відтінків значення.

Повтор – результат дії повторення, не менше ніж дворазове використання мовної одиниці з певною комунікативною метою. Він має кратність: 7 ± 2 .

Плеоназм (*грец.* πλεονασμός – 'надмірність, перебільшення') – стилістична фігура: нагромадження одноманітних мовленнєвих компонентів для переконання слухачів або читачів. Але плеоназм породжується і "авторською глухістю", неувагою до слова, яка спричиняє порушення його смислової доцільності.

Тавтологія (*грец.* ταῦτό – 'те саме' і λόγος – 'слово') – стилістична фігура, повторення етимологічно споріднених,

однокореневих слів. Сприяє виразності й ефективності висловлювання, але може з'являтися в результаті недбалого ставлення до мови.

Високий ступінь насиченості текстів одиницями категорії повторюваності, які належать до різних мовних рівнів, відображає особливості, притаманні індивідуальним нарративним системам: ліризм, поетичність. Одиниці категорії повторюваності виконують композиційну функцію, зв'язуючи дистантно розташовані фрагменти тексту, акцентуючи окремі семантичні, лексичні, звукові ряди або виділяючи ключові зі смислового погляду текстові фрагменти.

Усі мовні одиниці, утворені повторенням, активно функціонують в сучасній українській мові, але обсяг даної статті не дозволяє докладно їх охарактеризувати, тому зупинимось на редуплікації. Іноді в значенні редуплікації уживається термін "мультиплікація" (лат. *multiplicatio* – 'множення, збільшення'), яким доцільно називати більш ніж дворазове повторення мовної одиниці. Наприклад: "Галя *слухала-слухала-слухала*, й пізенько вони розсталися" (Марко Вовчок, т. 2, с. 364). Окрім терміна "редуплікація", вживається термін "юкстапозита" або "юкстапозит (від лат. *juxta* – 'поряд, біля' і *positio* – 'положення') – складне слово дефісного написання, утворене шляхом складання слів без інтерфіксації. <...> Термін юкстапозит уведений французьким лінгвістом А. Дармштеттером" [5, с. 799].

Визначити точний час виникнення редуплікованих одиниць на українському ґрунті досить проблематично. З аналізу джерел, які дійшли до нас у записах фольклористів, стає очевидним, що редуплікація, проникнувши з розмовної мови в усну народну творчість, використовувалась у всій різноманітності своїх значень. Відомо, що редуплікація існувала у старослов'янській і давньоруській мовах і була подвоєнням звукообразних та звуконаслідувальних морфем у рамках одного слова.

Появу редуплікації в українській літературній мові можна датувати кін. XVIII – поч. XIX ст., коли відбувалося інтенсивне становлення норм літературної мови на національному ґрунті.

Подвоєння коренів спостерігається у словах, які були вигуками або звуконаслідуваннями. Поряд із цим у розмовній мові часто зустрічалися редульковані утворення – повторення слів: "Пісенька якось незавважливо ввірветься, цибатий журавель зостається на дорозі, а Галя засипа в меншого брата на руках. *Нудно-нудно! Холодно-холодно! Темно-темно!*" (Марко Вовчок, т. 2, с. 332). Основний наголос має перша частина слова, тому вона триваліша, а друга частина має побічний наголос і є меншим за тривалість звучання. Повне повторення може ускладнюватися службовими словами: "Незламна тисяча обранців здавлює в серцях / розпуку, / б'ючись, хтозна, чи не із друзями / недавніми *віч-на-віч*" (Б.-І. Антонич, с. 185) або "Оставляю вас в пріятном *тет-а-тет*" (І. Карпенко-Карий, т. 1, с. 358).

У Г. Сковороди зустрічаємо новоутворення *все-на-все*, яке є повторенням займенника з прийменником: "Вѣчность не начинаемое свое и послѣ всего остающееся пространство даже до того простирает, чтоб ей и предварять *все-на-все*" (Г. Сковорода, т. 2, с. 12). У примітці він зазначає: "*Все-на-все*; graece: пámпан, universum" (Г. Сковорода, т. 2, с. 12).

Наш сучасник В. Шевчук прокоментував філософський термін мислителя в романі "Кросворд". Його герой розмірковує: "Інколи мені здається, і це вже зараз, коли став складачем кросвордів не символічних, а натуральних, що вони є своєрідними формулами життя, адже кожна відбута житейська історія, блаженно гадаю я, – це кросворд, кожне життя так само, відтак сума подань для розгадувань – це життя певної сумарності, наприклад, школи, чи вулиці, чи міста, чи села, чи канцелярії, чи заводу, будь-якої, зрештою, установи. Відтак у якусь блаженну чи, сказати б, блаженську хвилину, ну, хоч би й перед сном, не раз міркував, що Бог, очевидно, й сам немалий кросвордист, ото ж і бавиться, складаючи велетенського, вельми заплутаного і зашифрованого, як сіль, кросворда – земне життя в усіх його дивоглядних проявах та формах. При цьому схема, яку креслить його незбагненна уява та безтілесна й вічна рука, стає аж такою складною, що розгадати того кросворда до кінця, а не в деяких його частинах, може тільки сам

складач, відтак отой велетенський чиниться формулою вічного і незбагненого розуму, який пізнається, але ніколи до кінця, хоч серед кросвордоманів є особливі упертюхи, які кладуть безліч часу, аби покладену головоломку таки розгадати, не зважаючи на повну абсурдність такої роботи. Суть же цього дійства, гадаю я, напрочуд віддав був у "Притчі про птаха" Григорій Сковорода. Власне, вона зветься "Місце перед дверима, чи ганок" і входить до трактату "Ікона Алківіадська"; смисл її напевне кросвордичний. <...> З другого боку, отой Божий кросворд є формулою і вічності, що її той-таки Сковорода назвав "все-на-все", тобто маємо фігуру, в якій "перше і останнє точно те саме – і де почалося, там і закінчилося" (В. Шевчук, с. 11–12).

Варто зауважити, що тут ми маємо справу з архетипом, під яким прийнято "розуміти форму колективного несвідомого (надособистісного – трансперсонального – начала людської психіки), співвіднесену з тим, що древні називали зв'язком усього з усім" [1, с. 27].

У XIX ст. редуплікація активно використовувалася в розмовній мові. В літературній мові одні редупліковані одиниці успішно закріпилися, інші використовувалися як стилістичний засіб. Лише в першій третині XX ст. намітилася тенденція до розширення сфери використання редуплікації, що була викликана взаємодією стилів, і особливо активізувалася в останні роки, позначені демократизацією суспільного життя.

У сучасній українській літературній мові подвоєнню можуть підлягати як повнозначні, так і службові частини мови, при цьому використовуються і запозичені редупліковані одиниці. В результаті подвоєння виникають повні й варіативні редуплікації. Повні редуплікації утворюють композиту повторення без зміни початкового елемента; редуплікант і редуплікатор не розрізняються: "Робить з ранку до ночі без одпочинку, безперестанку *робить-робить*, сумуючи тяжко" (Марко Вовчок, т. 1, с. 504).

Варіативні редуплікації утворюють композиту зі зміною початкового елемента: в них розрізняється редуплікант і редуплікатор. Редуплікатор може ускладнюватись префіксом:

"Ранок був *ясний-преясний* і *теплий-найтеплий*..." (Марко Вовчок, т. 2, с. 385); суфіксом: "*Швидко-швиденько* бігли коні, – тільки в очах усе теє промигтіло" (Марко Вовчок, т. 1, с. 412); одночасно префіксом і суфіксом: "*Рано-пораненько* він виїхав і довго їхав усе полем" (Марко Вовчок, т. 2, с. 385).

Позиції редупліканта і редуплікатора можуть змінюватися. Композита може починатися з редуплікатора: "*Вранці-рано* на калині / Пташка щебетала..." (Т. Шевченко, т. 2, с. 15) або редупліканта: "*Рано-вранці* новобранці / Виходили за село..." (Т. Шевченко, т. 2, с. 18). І в першому, і в другому прикладах композита має значення "дуже рано", основне значення не змінюється. Лише перший приклад стилістично забарвлений, оскільки інверсія завжди використовується для передачі емоційного стану мовця і привертання уваги сприймаючого. Цей випадок демонструє співіснування варіантів редуплікації.

У наступному прикладі закріпився інверсійний порядок компонентів: "Мрії *давним-давно* вивітрилися з голови, але дорожочінності залишилися, як пам'ять не про людину, а про мрії" (Ірина Вільде, т. 1, с. 535). На першому місці стоїть редуплікатор, який самостійно не використовується, що дає змогу говорити про його вторинність.

Повне повторення при утворенні редуплікації може ускладнюватися службовими словами, які виконують роль інтерфікса: укр. *віч-на-віч*. Наприклад: "Обидва отамани *пліч-о-пліч* поїхали по дорозі, звернули на поле, що рябіло різноколірними козацькими жупанами, майоріло бунчуками й стягами" (М. Пригара, с. 188).

Склад варіативних редуплікацій неоднорідний, у ньому виділяються два типи подвоєнь: римовані та неримовані. Неримовані редуплікації можуть варіюватись у фонетичному, граматичному і семантичному планах. Повноповторені слова *ось-ось, от-от, все-все, весь-весь* належать до часто вживаних у сучасній українській мові (С. Бук, с. 99, 165).

Українська граматична термінологія утворилася таким самим чином, як і термінологія в граматиках інших мов, проте

матеріалом для неї слугувала здебільшого народна мова, у зв'язку з чим українське мовознавство має переважно власну термінологію. У термінах частин мови часто відбиваються взаємозв'язки між ними.

Повні редуplikовані іменники утворюють композиту, яка передає значення невизначено великої кількості явищ, тобто подається кількісна характеристика описуваного: "Лечу, лечу, а вітер віс, / Передо мною сніг біліє, / Кругом бори та болота, / *Туман, туман* і пустота" (Т. Шевченко, т. 1, с. 269); "*Гостей-гостей* наїхало!.." (Марко Вовчок, т. 1, с. 409).

Варіативні редуplikовані іменники передають значення лексичні, граматичні та стилістичні тому, що подвоєння іменників приводить до появи нових лексем, стилістичних варіантів слів та виділення, посилення важливих одиниць у тексті: "Жила в *батька-матері*, не знаючи горя ані лиха" (Марко Вовчок, т. 1, с. 52); "Це був спадковий священик, з *діда-прадіда*, обдарований чудовим голосом і непересічними музичними здібностями" (М. Мушинка, с. 120); "– Де ж ті *везли-везлики*, / Як нема? / *Везлики-замерзлики* / Край вікна!" (М. Вінграновський, с. 119).

Повні й варіативні редуplikовані прикметники є засобом вираження суб'єктивно-оцінного значення вищого ступеня якості. Відбувається здвоєння якісних прикметників, які називають ознаку предмета, його якість, колір, розмір, стан. Оскільки подвоюватись може будь-який якісний прикметник, то редуplikовані утворення на базі цієї частини мови слід розглядати не як стилістичний прийом, а як граматичний засіб: "*Голе-голе* моє поле!" (С. Руданський, с. 67); "Була се в його при йому добра дитина й мила, та йому *чужа-чужісінька*..." (Марко Вовчок, т. 1, с. 473); "Баба уже була *стара-стара*, як молоко біла, як сухар суха" (Панас Мирний, т. 2, с. 69); "Мов докір, пече серце *давня-предавня*, ще від баби чути пісня" (М. Пригара, с. 44).

Стосовно цього виду редуplikації М.Я. Калинович зауважував: "процес перетворення його в абсолютну єдність ще не завершився (критерій: рухомість в окремих випадках членів цієї композиції). Укр. **синій-синій** – слово в процесі становлення:

його значення ('дуже синій') вже не дорівнює сумі значень його компонентів, які втратили свою рухомість, проте ще зберігають, обидва, свою граматичну форму" [2, с. 96].

Повні редуplikовані займенники виражають значення інтенсифікації, вони близькі за семантикою до повноподвоєних іменників та прикметників. Крім того, подвоюючись повністю, займенники утворюють стійкі сполучення слів, які виконують видільно-зіставну функцію. Варіативні займенникові редуplikації також утворюють стійкі звороти, але з семантикою неозначеності: "В Бортному колективи готові до виступів, а небо затяглося хмарами, дощ *ось-ось* має пуститися" (М. Мушинка, с. 161); "Але *хто-хто*, а вже Ви мали знати (як потім і ми зрозуміли), що це далеко не безгрішна артіль" (Б. Олійник, с. 18).

Повні редуplikовані дієслова виражають два типи значень: граматичні (значення способу дії: в дійсному способі – тривалість; неперервність процесу або інтенсивність; дію, обмежену певним проміжком часу) та стилістичні. Перше значення переважає. Основні семантичні групи редуplikованих дієслів, у яких можуть бути виражені ці значення, утворюють дієслова фізичного стану, руху, звучання і прояву мовлення, манери поведінки, розумових процесів: "Довго дивився. А злість у серці *росла-росла*..." (А. Головка, т. 1, с. 169); "І *гнеться-гнеться* під тими вітрами висока стара груша, обважніло шумить гіллям" (А. Шиян, т. 2, с. 513).

У наказовому способі подвоєння дієслів позначає категоричність, обов'язковість, спонукання до початку або продовження дії й може використовуватись як експресивний прийом настійливого наказу. Варіативні редуplikовані дієслова за семантикою близькі до повних дієслівних подвоєнь і мають ще й стилістичне значення: "Де *бував-пробував?* / Розкажи, Іване!" (С. Руданський, с. 100).

Спостерігаємо велику кількість повторів прислівників. Принагідно зауважимо, що український термін "прислівник" утворено за характером зв'язків прислівникової категорії й дієслова. Замість давньої назви "нар'бчіє" в українській мові використовується назва "прислівник", що є скороченням слова

"придієсловник". Крім того, цей термін можна вважати і звичайною калькою (лат. *Adverbium* – "прислівник").

Прислівник як термін тривалий час не міг закріпитися в граматиках. Автор першої української граматики О. П. Павловський [4] вживав ще до середини XIX ст. термін "нарѣчіє". Згодом цей термін замінюється іншими і майже до кінця XIX ст. вживання прислівникової термінології характеризується повним різнобоєм, оскільки поняття "прислівник" передавалося такими словами: "прислівок", "прилог", "приглаголля", "наріччя", "присловце", "прислово", "причасівник", "присловник" тощо. Доречно пригадати, що прийменник спершу називався "прислівником", і лише від початку XX ст. ця назва остаточно закріпилася за прислівниковою категорією.

Серед повнозначних класів слів прислівник виділяється невідмінюваністю. Велику кількість становлять прислівники, утворені морфологічно, способом словоскладання. В сучасній українській мові це продуктивний спосіб словотворення прислівників [3, с. 3]. За походженням такі прислівники можуть бути первинними чи похідними від різних частин мови і мати граматичне чи семантичне повторення, оформлене на письмі за допомогою одного або двох дефісів, коми. Наведемо приклади: "Веде його на згірочок та й показує – простягає руку в далину: у присмерку *ледве-на-ледве* по степу росяному шлях мрівся..." (Марко Вовчок, т. 1, с. 475); "*Поволі-волі* хмарки сіре сито / Дощить над полем. Часу досить є" (П. Дорошко, т. 1, с. 183); "Обидва отамани *пліч-о-пліч* поїхали по дорозі..." (М. Пригара, с. 188); "*Як-не-як* ти зараз не уявно, а в дійсності порушуєш трудову дисципліну" (М. Мушинка, с. 151); "Вона [мрія – *З. П.*] продовжуватиме жити лише в думках, творах і *врейті-рейт* в її листах" (М. Томенко, с. 48).

Семантичне повторення – це повторення синонімічних слів. Таких композит небагато: "*Густо-часто* писано їх буквами латинськими, а не священною церковнослов'янською кирилицею" (А. Кримський, т. 3, с. 273); "Весь час, як повернув з Криворівні, працюю щодня *більш-менш* правильно" (М. Коцюбинський, т. 4, с. 253–254).

Повторенню підлягають антоніми: "*Видимо-невидимо* накупив ласощів..." (Г. Квітка-Основ'яненко, т. 3, с. 404). Крім того, слова з сумарним значенням: *туди-сюди* – 'в різних напрямках' – "Та ще вспіють робити, а довго на річці не будуть вони. Перепливуть річку *туди-сюди* та й прибіжать" (А, Головка, т. 1, с. 177); "От підійшов [сотник – *З.П.*] до ставка, кинув оком *туди-сюди* та й крикнув грізно: / – А що?" (Г. Квітка-Основ'яненко, т. 3, с. 152); *сьогодні-завтра* – 'найближчим часом' – "Не *сьогодні-завтра* до неї прийдуть старости" (І. Нечуй-Левицький, т. 2, с. 135). На відміну від граматичних прикладів, семантичного повторення в українській мові не так уже й багато.

Композити за своїм складом неднорідні, поміж них виділяємо дві групи. До першої належать редуplikовані утворення, які становлять закриту систему: "*Де-не-де* озветься пташина несміло, / Немов перед бурею в темному гаю, / І знову замовкне... як глухо, як тихо... / Ой лихо!" (Леся Українка, с. 18). Ця група виникла на певному етапі розвитку мови і зафіксована у словниках.

До другої належать редуplikовані утворення, які виникли за моделями вільних словосполучень: "На це треба було *багато-багато* часу вже просто з фізичних причин – через те, що матеріал був справді колосальний своїм обсягом" (С. Єфремов, с. 290). Ця група є відкритою системою, яка постійно поповнюється і ще не фіксується у словниках. Будь-яка самостійна частина мови може утворювати композити другої групи: "Ще маревом легким над нами витає / Блакитна весняна мрія, / А в серці розкішно *цвіте-процвітає* / Злотистая квітка – надія" (Леся Українка, с. 10); "На кістлявих її плечах сіріє сорочка, *широка-широка*, мов не на неї шита..." (Панас Мирний, т. 3, с. 18–19); "*Хоч круть-верть, хоч верть-круть*" (Практичний, с. 50).

У сучасній українській мові до часто вживаних слів розмовно-побутового стилю належать прислівники *врешту-решт, ось-ось, от-от, як-не-як* (С. Бук, с.: 85, 99, 99, 112). Повні редуplikовані прислівники мають граматичне значення інтенсивності ознаки і словотвірне значення: "*Геть-геть* аж знизу видно було шматок

вершечків лісу, облитого місяцем" (В. Винниченко, с. 594). Варіативні редупліковані прислівники виражають граматичне значення гіперінтенсивності й інтенсивності, а також словотвірне значення. У приказці зустрічаємо: "*Так-сяк*, на косяк не по-людськи" (Практичний, с. 23).

І означальні, й обставинні прислівники досить активно подвоюються. На першому місці за кількістю вживань – якісно-означальні. Це найбільш поширена в мові група прислівників на -о, зрідка на -е, які походять від прикметників або співвідносні з ними: "Він приліг грудьми на землю, підпер своє лице обома руками під щоки та *тильно-тильно* задивився на неї" (Панас Мирний, т. 2, с. 83). На другому місці – кількісно-означальні: "Недосвіт уранці. Тумани. / А сонце *ледь-ледь* позира" (П. Дорошко, т. 2, с. 20); "Він любив її... *Дуже-дуже* любив..." (А. Шиян, т. 2, с. 553). Серед обставинних прислівників подвоєнню підлягають прислівники місця та часу: "*З давніх-давен* у всіх війнах парламентарі користувалися правом недоторканості" (О. Гончар, т. 1, с. 256).

Прислівникові повторення є засобом вираження посиленої якісної ознаки дії, стану, а також ознаки іншої ознаки. Крім того, одиниця, сформована повним повторенням і ускладнена службовим словом, є новоутворенням із притаманним йому значенням, тоді як одиниця з повним повторенням без ускладнень передає посилення значення вихідного компонента і не має коннотативного компонента, на відміну від часткового повторення, яке виступає емоційно-експресивним утворенням. У семантичній редуплікації значення похідне від значень її компонентів.

Прислівники можуть повторюватися повністю, але при цьому не утворювати складного слова і писатися через кому; при цьому кожне слово має самостійний наголос: "Гори веселі й зелені долини / Згинули раптом, як любії сни; / Ще за годину, і ще за хвилину / Будуть *далеко, далеко* вони!" (Леся Українка, с. 24). Подібні вживання називаються лексичним контактним повтором. Для порівняння подамо приклад редуплікації: "*Далеко-далеко* темніла, як тин, смуга лісу" (В. Винниченко, с. 489). Виділені одиниці мають значення "дуже далеко" і є синонімічними.

Повторюваність притаманна всім службовим частинам мови, наприклад, сполучникам: "Замість включення цих кадрів в політичний баланс нації, вони були б поставлені перед дилемою *або-або*" (Б. Олійник, с. 111). Подвоєння часток має граматичне значення інтенсивності й словотвірне значення: "Але я твердо рішив ні за що не піддаватись: / – *Ні, ні!* Як собі знаєте, а я не можу їхати" (В. Винниченко, с. 479). Редупліковані вигуки виражають граматичне значення інтенсивності: "*Ого-го!* – каже їжак, – скоре сотворіння тут!" (Казки, с. 143).

Як бачимо, редуплікація як спосіб словотвору застосовується не тільки для "підсилення основного значення слова, вираження великої міри ознаки, звуконаслідувальних повторень, вираження повторюваності дії, ознаки, предмета у просторі або часі, часткових римованих повторень, як правило, штучних асемантичних слів, утворення вигуків" [7, с. 319], але й для передачі кількісної характеристики предмета, уточнення значення.

Семантика редуплікацій пов'язана з кількісною характеристикою предмета; уточненням значення, альтернативністю суб'єкта, дії, обставини; посиленням ознаки, смислу, ствердження, заперечення; передачею видових відтінків дії: уривчастості, постійності, довготривалості, інтенсивності.

На лексичному рівні постає питання про розрізнення повтору та редуплікації. Цілком слушно з цього приводу висловила Д. А. Сусеева: "Редуплікати, на відміну від парних слів і зрощень, завжди вмотивовані одним словом. На відміну від повторів, редуплікати являють собою лексико-граматичні єдності" [6, с. 155]. Повні повтори й редуплікації зустрічаються в народних приказках і прислів'ях: "*Жили-жили*, та чорт зна, де ділися" (Практичний, с. 57); "*Ждали, ждали*, та й ждання погубили. *Ждала, ждала*, та й годі сказала. *Ждали, ждали*, та й жданики поїли" (Практичний, с. 43); "*Плив, плив*, та й на березі утонув. *Чхали, чхали*, та на степу й ночували" (Практичний, с. 37).

Висновки дослідження. Здійснене дослідження є спробою цілісного опису іманентного змісту значення повторюваності, диференціації цього значення й аналізу лексичних засобів, що

експлікують різні види семантики повторюваності. Описані особливості функціонування категорії повторюваності надають можливість схарактеризувати її як унікальну субстанцію в різних підсистемах мови, унеможливаючи, проте, створення єдиної концептуальної основи для її аналізу.

Перспективу нашої роботи вбачаємо у віднаходженні таких параметрів, які б могли охопити вияв повторюваності у поетичному та прозовому текстах; об'єднати розмовне мовлення (з його автоматизмом уживання: "ні-ні", "так-так", а не просто "ні", "так"), публіцистичне та художнє, де повторення використовується з метою переконати слухача або читача, вплинути на його сприйняття та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донченко О. А. Архетипи соціального життя і політика. (Глибинні регулятиви психологічного повсякдення) : монографія / Олена Донченко, Юрій Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
2. Калинович М. Я. Вступ до мовознавства. Вип. 1 / М.Я. Калинович. – 2-е виправл. і доповн. вид. – К. ; Л. : Рад. шк., 1947. – 112 с. : ілюстр.
3. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко ; Ін-т мовознав ім. О. О. Потебні АН УРСР. – К. : Наук. думка, 1984. – 251 с.
4. Павловскій А. П. Грамматика малоросійського наречія, или Грамматическое показаніе существеннейшихъ отличій, отдалившихъ Малоросійское наречіе отъ чистаго Россійскаго языка, сопровождаемое разными по сему предмету замечаніями и сочиненіями / А. Павловскій. – СПб. : В тип. В. Плавильщикова, 1818. – 118 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
6. Сусеева Д. А. Закономерности развития калмыцкого языка в советскую эпоху. (Развитие словообразовательной системы) / Д. А. Сусеева ; под. ред. И. К. Илишкина. – Элиста : Калмыц. кн. изд-во, 1978. – 208 с.
7. Українська мова. Енциклопедія / за ред. І. В. Муровцева. – К. : Майстер-клас, 2011. – 400 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Антонич Б.-І. Поезії / Богдан-Ігор Антонич ; [редкол. : В. В. Біленко та ін. ; вступ. ст. М. М. Ільницького ; упорядкув., прим. і слов. Д. В. Павличка]. – К. : Рад. письменник, 1989. – 454 с. – (Бібліотека поета).

2. Бук С.Н. 3 000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови / Соломія Бук. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 180 с.

3. Винниченко В. К. Краса і сила : повісті та оповідання / Володимир Винниченко ; [упоряд., авт. прим. П. М. Федченко ; передм. І. О. Дзевєрін]. – К. : Дніпро, 1989. – 752 с.

4. Вільде І. Сестри Річинські : роман. У 2 кн. Кн. 1 / Ірина Вільде ; вступ. сл. П. А. Загребельного. – К. : Україна, 2004. – 696 с. : портр. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

5. Вінграновський М. С. Вибрані твори / Микола Вінграновський ; [передм. Л. М. Талалая]. – К. : Дніпро, 2004. – 832 с. : портр. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

6. Вовчок М. Твори. В 3 т. Т. 1. Повісті та оповідання / Марко Вовчок ; [вступ. ст. Н. Є. Крутікової ; прим. О. О. Білявської]. – К. : Дніпро, 1975. – 638 с. : ілюстр.

7. Вовчок М.; Оповідання ; Нариси ; Казки / Марко Вовчок ; [прим. О. О. Білявської Твори. В 3 т. Т. 2. Повісті]. – К. : Дніпро, 1975. – 560 с. : ілюстр.

8. Головка А. В. Твори. В 3 т. Т. 1. Повісті, оповідання ; Бур'ян : роман / Андрій Головка ; [упорядкув. і приміт. Н. Л. Головка ; передм. П. І. Орлика]. – К. : Дніпро, 1987. – 479 с. : портр.

9. Гончар О. Т. Твори. У 12 т. Т. 1. Прапороносці ; Поезії ; Коментарі / Олесь Гончар : [упорядкув. та комент.: С. А. Гальченка та ін.] ; перед. сл. М. Г. Жулинського – К. : Наук. думка, 2001. – 576 с.

10. Дорошко П. О. Вибрані твори. У 2 т. Т. 1. Вірші та поеми / Петро Дорошко. – К. : Дніпро, 1980. – 453 с.

11. Дорошко П. О. Вибрані твори. У 2 т. Т. 2. Вірші та поеми / Петро Дорошко. – К. : Дніпро, 1980. – 443 с.

12. Єфремов С. О. Літературно-критичні статті / С.О. Єфремов. – К. : Дніпро, 1993. – 351 с. : портр. – (Серія "Українська літературна думка").

13. Казки про тварин / Акад. наук. УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського ; [упорядкув., вступ. ст.

Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика

та прим. І. П. Березовського ; редкол.: О. І. Дей (голова) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1979. – 574 с. – (Українська народна творчість).

14. Карпенко-Карий І. (Тобілевич І. К.) Твори. В 3 т. Т. 1. Драматичні твори / І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич) ; [передм. П. М. Киричка ; упорядкув.: П. М. Киричка та Л. Ф. Стеценка ; прим. П. М. Киричка]. – К. : Дніпро, 1985. – 439 с.

15. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів. У 7 т. Т. 3. Прозові твори / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. – К. : Наук. думка, 1981. – 479 с.

16. Коцюбинський М. М. Твори. В 4 т. Т. 4. Статті та нариси ; Вибрані листи / Михайло Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1985 – 335 с.

17. Кримський А. Ю. Твори. В 5 т. Т. 3. Мовознавство. Фольклористика / А. Ю. Кримський ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін. ; ред. тому: О. І. Дей та М. А. Жовтобрюх ; упорядкув. та прим.: Н. О. Шиної та Н. М. Сологуб]. – К. : Наук. думка, 1973. – 512 с., 1 арк. портр.

18. Мирний П. Твори. У 3 т. Т. 2 / Панас Мирний. – К. : Дніпро, 1976. – 438 с.

19. Мирний П. Твори. У 3 т. Т. 3 / Панас Мирний. – К. : Дніпро, 1976. – 512 с.

20. Мушинка М. І. Колеса крутяться... Кн. 1. Спогади / Микола Мушинка. – Пряшів : Карпати, 1998. – 200 с.

21. Нечуй-Левицький І. С. Твори. В 3 т. Т. 2. Микола Джеря ; Бурлачка ; Кайдашева сім'я : повісті ; Шевченкова могила : малюнок ; Афонський провід : оповідання ; На кожум'яках : п'єса / І. С. Нечуй-Левицький ; упоряд. та авт. приміт. Н. Є. Крутікова. – К. : Дніпро, 1988. – 518 с.

22. Олійник Б. І. Два роки в Кремлі / Б. І. Олійник. – К. : Сільські вісті, 1992. – 120 с.

23. Практичний російсько-український словник приказок / упоряд. Г. Млодзинський ; за ред. М. Йогансона ; Нац. акад. наук України, Ін-т енциклопед. дослідж. – Відтворення вид. 1929 р. – К. : Держвидав. України, 2009. – 108 с. – (Із словникової спадщини ; вип. 8).

24. Пригара М. А. Михайлик – джура козацький : повість та оповід. / Марія Пригара. – К. : Веселка, 1988. – 269 с. : ілюстр.

25. Руданський С. В. Співомовки : пісні, приказки, дит. приказки / Степан Руданський ; [упоряд., авт. передм. та приміт. М. Л. Гончарука]. – К. : Дніпро, 1988. – 319 с. : ілюстр. – (Бібліотека української класики "Дніпро").

26. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : У 2 т. – Т. 2 / Григорій Сковорода ; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.] – К. : Наук. думка, 1973. – 574 с.
27. Томенко М. В. Теорія українського кохання / Микола Томенко. – 2-е вид. – К. : Міжнар. туризм, 2005. – 128 с.
28. Українка Л. Усі твори в одному томі / Леся Українка ; [передм. М. І. Литвинця]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2008. – 1376 с. – (Поетична полицка "Перуна").
29. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. У 12 т. Т. 1. Поезія, 1837–1847 / Тарас Шевченко. – К. : Наук. думка, 2001. – 784 с.
30. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. У 12 т. Т. 2. Поезія, 1847–1861 / Тарас Шевченко. – К. : Наук. думка, 2001. – 784 с.
31. Шевчук В. О. Кросворд : [роман] / Валерій Шевчук // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 140. – С. 3–41.
32. Шиян А. І. Твори : в 3 т. Т. 2 : Хуртовина / Анатолій Шиян. – К. : Дніпро, 1986. – 727 с.

REFERENCES

1. Donchenko O. A. Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka. (Hlybynni rehuliatyvy psykhologichnoho povsiakdennia) : monohrafiia / Olena Donchenko, Yurii Romanenko. – K. : Lybid, 2001. – 334 s.
2. Kalynovych M.Ya. Vstup do movoznavstva. Vyp. 1 / M.Ya. Kalynovych. – 2-e vypravl. i dopovn. vyd. – K. ; L. : Rad. shk., 1947. – 112 s. : iliustr.
3. Klymenko N.F. Slovtvorcha struktura i semantyka skladnykh sliv u suchasniï ukrainskii movi / N. F. Klymenko ; In-t movoznav im. O.O. Potebni AN URSSR. – K. : Nauk. dumka, 1984. – 251 s.
4. Pavlovskii A.P. Hrammatyka malorossiiskaho narechiia, ili Hrammatycheskoe pokazanie sushchestvenneishykh otlychii, otdalyvshykh Malorossiiskoe narechie ot chystaho Rossiiskaho yazyka, soprovozhdaemoe raznymi po semu predmetu zamechaniiamy i sochyneniiamy / A. Pavlovskii. – SPb. : V typ. V. Plavylshchykova, 1818. – 118 s.
5. Selivanova O.O. Linhvistychna entsyklopediia / O.O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2011. – 844 s.
6. Suseeva D. A. Zakonomernosty razvytiya kalmytskoho yazyka v sovetskuiu epokhu. (Razvytye slovoobrazovatelnoi systemy) / D.A. Suseeva ; pod. red. Y. K. Ylyshkina. – Elysta : Kalmyts. kn. izd-vo, 1978. – 208 s.

7. *Ukrainska mova. Entsyklopediia / za red. I. V. Murovtseva.* – K. : Maister-klas, 2011. – 400 s.

Dzherela iliustratyvnoho materialu

1. Antonych B.-I. *Poezii / Bohdan-Ihor Antonych ; [redkol.: V. V. Bilenko ta in. ; vstup. st. M. M. Ilnytskoho ; uporiadkuv., prym. i slov. D. V. Pavlychka].* – K. : Rad. pysmennyk, 1989. – 454 s. – (Biblioteka poeta).

2. Buk S. N. *3 000 naichastotnishykh sliv rozmovno-pobutovoho styliu suchasnoi ukrainskoi movy / Solomiia Buk.* – L. : LNU im. Ivana Franka, 2006. – 180 s.

3. Vynnychenko V. K. *Krasa i syla : povisti ta opovidannia / Volodymyr Vynnychenko ; [uporiad., avt. prym. P. M. Fedchenko ; peredm. I. O. Dzeverin].* – K. : Dnipro, 1989. – 752 s.

4. Vilde I. *Sestry Richynski : roman. U 2 kn. Kn. 1 / Iryna Vilde ; vstup. sl. P. A. Zahrebelnoho.* – K. : Ukraina, 2004. – 696 s. : portr. – (Biblioteka Shevchenkivskoho komitetu).

5. Vinhranovskyi M. S. *Vybrani tvory / Mykola Vinhranovskyi ; [peredm. L. M. Talalaia].* – K. : Dnipro, 2004. – 832 s. : portr. – (Biblioteka Shevchenkivskoho komitetu).

6. Vovchok M. *Tvory. V 3 t. T. 1. Povisti ta opovidannia / Marko Vovchok ; [vstup. st. N. Ye. Krutikovi ; prym. O. O. Biliavskoi].* – K. : Dnipro, 1975. – 638 s. : iliustr.

7. Vovchok M.; *Opovidannia ; Narysy ; Kazky / Marko Vovchok ; [prym. O. O. Biliavskoi Tvory. V 3 t. T. 2. Povisti].* – K. : Dnipro, 1975. – 560 s. : iliustr.

8. Holovko A. V. *Tvory. V 3 t. T. 1. Povisti, opovidannia ; Burian : roman / Andrii Holovko ; [uporiadkuv. i prymit. N. L. Holovko ; peredm. P.I. Orlyka].* – K. : Dnipro, 1987. – 479 s. : portr.

9. Honchar O. T. *Tvory. U 12 t. T. 1. Praporonosti ; Poezii ; Komentari / Oles Honchar : [uporiadkuv. ta koment.: S. A. Halchenka ta in.]; pered. sl. M. H. Zhulynskoho* – K. : Nauk. dumka, 2001. – 576 s.

10. Doroshko P. O. *Vybrani tvory. U 2 t. T. 1. Virshi ta poemy / Petro Doroshko.* – K. : Dnipro, 1980. – 453 s.

11. Doroshko P. O. *Vybrani tvory. U 2 t. T. 2. Virshi ta poemy / Petro Doroshko.* – K. : Dnipro, 1980. – 443 s.

12. Yefremov S. O. *Literaturno-krytychni statti / S. O. Yefremov.* – K. : Dnipro, 1993. – 351 s. : portr. – (Seriiia "Ukrainska literaturna dumka").

13. Kazky pro tvaryn / Akad. nauk. URSS, In-t mystetstvoznavstva, folkloru ta etnohrafii im. M. T. Rylskoho ; [uporiadkuv., vstup. st. ta prym. I. P. Berezovskoho ; redkol.: O. I. Dei (holova) ta in.]. – K.: Nauk. dumka, 1979. – 574 s. – (Ukrainska narodna tvorchist).
14. Karpenko-Karyi I. (Tobilevych I. K.) Tvory. V 3 t. T. 1. Dramatychni tvory / I. Karpenko-Karyi (I. K. Tobilevych) ; [peredm. P.M. Kyrychka ; uporiadkuv.: P. M. Kyrychka ta L. F. Stetsenka ; prym. P.M. Kyrychka]. – K. : Dnipro, 1985. – 439 s.
15. Kvitka-Osnovianenko H. F. Zibrannia tvoriv. U 7 t. T. 3. Prozovi tvory / H. F. Kvitka-Osnovianenko. – K. : Nauk. dumka, 1981. – 479 s.
16. Kotsiubynskiy M. M. Tvory. V 4 t. T. 4. Statti ta narysy ; Vybrani lysty / Mykhailo Kotsiubynskiy. – K. : Dnipro, 1985 – 335 s.
17. Krymskyi A. Yu. Tvory. V 5 t. T. 3. Movoznavstvo. Folklorystyka / A. Yu. Krymskyi ; redkol.: I. K. Bilodid (holova) [ta in. ; red. tomu: O. I. Dei ta M. A. Zhovtobriukh ; uporiadkuv. ta prym. : N.O. Ishynoi ta N.M. Solohub]. – K. : Nauk. dumka, 1973. – 512 s., 1 ark. portr
18. Myrnyi P. Tvory. U 3 t. T.2 / Panas Myrnyi. – K. : Dnipro, 1976. – 438 s.
19. Myrnyi P. Tvory. U 3 t. T. 3 / Panas Myrnyi. – K. : Dnipro, 1976. – 512 s.
20. Mushynka M. I. Kolesa krutiatsia... Kn. 1. Spohady / Mykola Mushynka. – Priashiv : Karpaty, 1998. – 200 s.
21. Nechui-Levytskyi I. S. Tvory. V 3 t. T. 2. Mykola Dzheria ; Burlachka ; Kaidasheva simia : povisti ; Shevchenkova mohyla : narys ; Afonskyi proidysvit : opovidannia ; Na kozhumiakakh : piesa / I. S. Nechui-Levytskyi ; uporiad. ta avt. prymit. N. Ye. Krutikova. – K. : Dnipro, 1988. – 518 s.
22. Oliinyk B. I. Dva roky v Kremli / B. I. Oliinyk. – K. : Silski visti, 1992. – 120 s.
23. Praktychnyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk prykazok / uporiad. H. Mlodzynskiy ; za red. M. Yohansona ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t entsykloped. doslidzh. – Vidtvorennia vyd. 1929 r. – K. : Derzhvydav. Ukrainy, 2009. – 108 s. – (Iz slovnykovoï spadshchyny ; vyp. 8).
24. Pryhara M. A. Mykhailyk – dzhura kozatskyi : povist ta opovid. / Mariia Pryhara. – K. : Veselka, 1988. – 269 s. : iliustr.
25. Rudanskyi S. V. Spivomovky : pisni, prykazky, dyt. prykazky / Stepan Rudanskyi ; [uporiad., avt. peredm. ta prymit. M. L. Honcharuka]. – K. : Dnipro, 1988. – 319 s. : iliustr. – (Biblioteka ukrainskoi klasyky "Dnipro").